

MEITE VANAEU EHK MÕISAKÜLA JAANI
VANA REHEHOONE

CÄROLY ANTON

TALLINN 2024

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Cäroly Anton

***MEITE VANAEU* EHK MÕISAKÜLA JAANI VANA
REHEHOONE**

Jaani talu, Mõisaküla küla, Muhu vald, Saare maakond

2023/2024 õppeaasta
Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituse lõputöö

TALLINN 2024

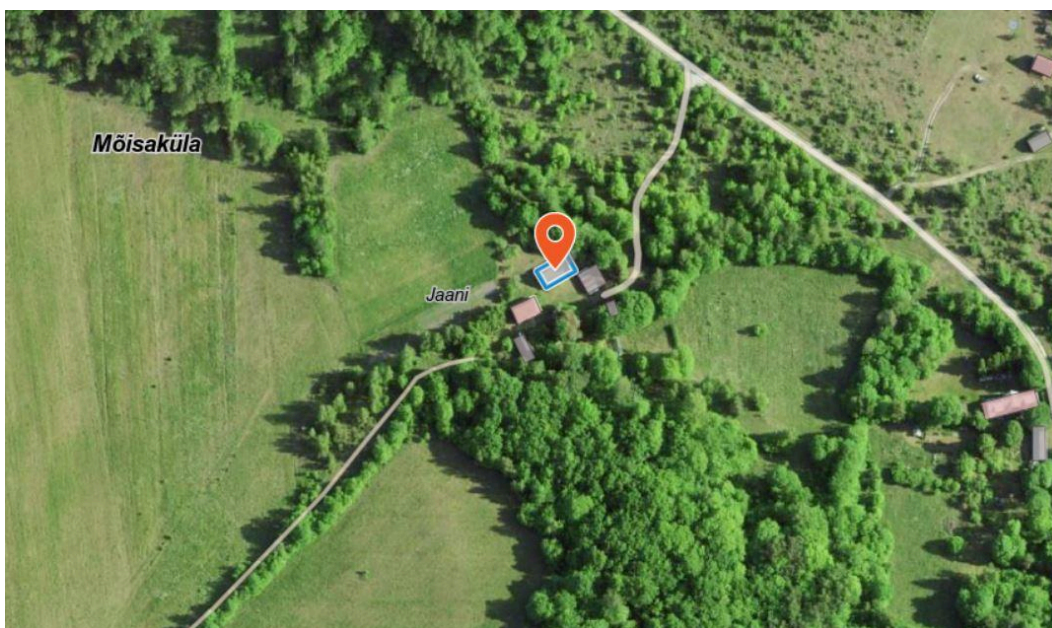
SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. MÖISAKÜLA PIIRKONNA AJALOOLINE ÜLEVAADE	6
1.1 HOONE AJALOOLINE ÜLEVAADE	7
2. HOONE MATERJALIKASUTUSE JA TEHNILISE SEISUKORRA KIRJELDUS	12
2.1 INTERJÖÖR	12
2.1.1 LAED	13
2.2 KANDEKONSTRUKTSIOONID	14
2.3 VÄLISFASSAAD	16
2.4 PUITOSAD	17
2.5 KATUS	18
2.6 VUNDAMENT	20
2.7 MUHU STIILIS LAUDAOSA	21
3. VÄÄRTUSED	23
3.1 AKNAD	24
3.2 MUHU STIILIS LAUDAOSA	25
3.3 PÕRANDAALUNE SLEPE	28
3.4 PILLIROOKATUS ja REHIELAMU	29
3.5 JAANI TALU KULTUURILOOLINE VÄÄRTUS	31
4. SÄILITAMISE ETTEPANEKUD	32
KOKKUVÕTE	34
KASUTATUD KIRJANDUS JA TEISED ALLIKMATERJALID	36
LISA 1. ILLUSTRATSIOONID	39
LISA 2. AUTORIDEKLARATSIOON	41

SISSEJUHATUS

Tänapäeval on Muhu saarel paiknev Mõisaküla küla eelkõige tuntud oma põneva külapoe poolest. Nimelt paikneb küla kõige nähtavamal kohal, vasakul maantee kõrval üks tuntud toidupood, mida endiselt peab 80+ vanuses elujõuline proua Ilme Auväärt.¹

Poest veidi vähem kui kilomeetri kaugusel asub aga teine põnev objekt, 1914. aastast pärinev Jaani rehetalu “*meite vana maja*” (*meite vanaelu*) nagu siinkirjutaja pere armastab seda kutsuda. Tegemist on autori vanavanematele kuuluva n-ö tüüpilise roogkatusega, palkidest ning maakividest Muhu taluhoonega (arvel on see majandushoonena, EHR kood 106019447), mille osas on pere noorem generatsioon, k.a autor, avaldanud juba lapsepõlvest alates soovi ühel heal päeval see nukras üksinduses seisev hoone väärikalt korda teha. Ühtlasi on ka antud konserveerimise ja restaureerimise mikrokraadi õpe suurepärane alguspunkt olnud seda pikaegset unistust realiseerima hakata.

Illustratsioon 1 Mõisaküla Jaani vana maja asukohaplaan.²

---

¹ Kristina Õun. Vanaproua peab Muhus juba 20 aastat elutoas poodi. – <https://saartehaal.postimees.ee/6915627/too-vanaproua-peab-muhus-juba-20-aastat-elutoas-poodi> (vaadatud 31.10.2023).

² Majandushoone (EHR kood 106019447). – <https://livekluster.ehr.ee/ui/ehr/v1/building/106019447> (vaadatud 02.05.2024).

Autori varasem ajalooharidus pakub tuge hoone paigutamiseks ajaloolisse konteksti, mida on seni perekonnas tagasihoidlikult tehtud. Uurimistöe käigus tutvus autor lähemalt nii suuliste-, kirjalike- ja arhiivimaterjalidega, aga ka mitmete tänuväärsete internetiallikatega.

Märkimisväärse osa uuringutest moodustasid vaatlused objektil, mis aitasid lähemalt välja selgitada hoone materjalikasutuse, detailid ja peamised ehitusviisid. Kogu eelnev põhjalik uurimistöe aitab panna siiani aukliku “pusle” kokku ning anda edasisi võimalikke juhtnööre, kuidas kõige mõistlikumalt hoonet (osaliselt) konserveerida, restaureerida ning millised on erinevad etapid sellel teekonnal.

Illustratsioon 2 Mõisaküla Jaani krundiplaan.³

---

³ Kiirpäring maakatastrist. – <https://xgis.maaamet.ee/ky/vorm?tunnus=47801:003:0127&kaart=1&lang=est> (vaadatud 02.05.2024).

1. MÕISAKÜLA PIIRKONNA AJALOOLINE ÜLEVAADE

Muhu saarel paiknev Mõisaküla on üks mitmetest samanimelistest paikadest Eestis. Kõik need kohad on suuremal või väiksemal määral saanud oma nime kas seal samas või paiga vahetus läheduses paiknenud mõisa järgi. Ka siinses töös vaatluse all olev Muhu Mõisaküla pole erand ning küla on oma nime suure tõenäosusega saanud lähedal paikneva Tamse küla mõisast mõjutatuna.⁴

Illustratsioon 3 Detail Tamse mõisa rootsiaegsest, 1689. aasta kujutisest kaardil.⁵

Tamse (riigi)mõis (*Tamselhoff*, *Tamsal*) on olnud läbi aegade üks Muhu saare suurimaid ja võimsamaid mõisaid ning seda on peetud oma suuruselt ning rahvaarvult Muhu teiseks mõisaks.⁶ Nimetatud riigimõis tekkis juba 17. sajandil⁷ ehk “vanal heal Rootsi ajal” ning selle kese on paiknenud praeguse Tamse küla keskel. Kusjuures esmakordselt on Tamse

⁴ Ülo Rehepapp. Mõisaküla. –

<http://ylo.rehepapp.com/Muhu/K%C3%BClad/M%C3%B5isak%C3%BCla/M%C3%B5isak%C3%BCla.html> (vaadatud 28.04.2024).

⁵ Väljavõte EAA.308.2.56 kaardisäilikust. –

https://www.ra.ee/kaardid/index.php/et/map/view?id=25467&_xr=eNo1zU0OgkAMBeC79ADKqAR5rjxKM1OQhL9MZTaGu1Nw2H15fW0ZDr8OxYtR%252FqFwT9DA81Wfo%252F%252B8Q%252BLRSyCb1KA0TEF2P0B9p9%252FMmdszre51nalTPArOHKWRKHbpEkT9ntqbnsd2yas3kFh7XTctny2a (vaadatud 02.05.2024)

⁶ Ago Rullingo. Mõisad – Muhumaa. Loodus. Aeg. Inimene. Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn, 2001, lk 262.

⁷ Rahvusarhiiv. Eesti ala mõisate register. –

<https://www.ra.ee/apps/andmed/index.php/estimoisad/view?id=2408> (vaadatud 26.04.2024).

(põlis)küla (*Tamsell*) kirjalikes allikates mainitud juba 1453. aastal,⁸ kus sealne rikkalik maapõu on pakkunud mitmeid põnevaid arheoloogilisi leide juba varasematest aegadest.⁹ Sellisel kujul lakkas võimas Tamse põlisküla eksisteerimast ajal, mil samale kohale ehitati 1650-ndatel Rootsi riigi ametimõis ehk Tamse mõis.¹⁰ Mõisa tekkimisega hävis suures osas varasema Tamse küla kihistus, lammutati paljud talud ja senisel kujul lausa mitmeid külasid ning kasutusele võeti uutes piirides juba varasema Tamse küla nimi.¹¹

Tamse mõisa alad on 17. sajandil hõlmanud lausa 13 küla, kuid 1826. aastal, pärast mõisapiiride reguleerimist, vähenes see arv rohkem kui poole võrra, kuuete külale. Nende seas jäid Tamse mõisa alla Mõisaküla, Pallasmaa, Kallaste, Põitse ja Külasema külad.¹² Muhu Mõisaküla küla nime on teadaolevalt esmakordselt mainitud 1769.–1803. aasta reguleerimiskaartide registris (*Register der Regulierungskarten*).¹³

1.1 HOONE AJALOOLINE ÜLEVAADE

Tänapäeva Mõisakülas, kuid omal ajal Pallasmaa¹⁴, aga ka *Dorff Siljavelja/Sillawely* (Siljavälja külas)¹⁵ paiknevat suurt ning jõukat Siljavälja (*Siljawelli*) põlistalu¹⁶ saab pidada otseseks Mõisaküla Jaani talu “emataluks”. Nimelt on talu praeguse peremehe Rain Suurkivi sõnul Mõisaküla Jaani talu väiksem koopia võimsast Siljavälja põlistalu hoonest.¹⁷ Kuigi

---

⁸ Tamse Külaselts. Tamse ajalugu. Tamse Külaselts, 2002, lk 5–6.

⁹ Ü.Rehepapp. Tamse – <http://ylo.rehepapp.com/Muhu/K%C3%BClad/Tamse/Tamse.html> (vaadatud 26.04.2024).

¹⁰ Tamse Külaselts. Tamse ajalugu..., lk 5–6. ; Ü.Rehepapp. Tamse – <http://ylo.rehepapp.com/Muhu/K%C3%BClad/Tamse/Tamse.html> (vaadatud 26.04.2024).

¹¹ Tamse Külaselts. Tamse ajalugu..., lk 9.

¹² A.Rullingo. Muhumaa..., lk 187, lk 262.

¹³ EAA.311.1.558 (*Register der Regulierungskarten*) – https://www.ra.ee/dgs/browser.php?tid=5&iid=200250844225&img=eaa0311_001_0000558_0000_1_t.jpg&tbn=1&pgn=1&lst=2&hash=539a1e32c8dad289ade95f2324d38c53 (vaadatud 02.05.2024)

¹⁴ Millal toimus muutus, kus Siljavälja talu Pallasmaa küla alt liikus Mõisaküla küla alla, pole paraku täpselt teada.

¹⁵ Ü.Rehepapp. Mõisaküla. –

<http://ylo.rehepapp.com/Muhu/K%C3%BClad/M%C3%B5isak%C3%BCla/M%C3%B5isak%C3%BCla.html> (vaadatud 26.04.2024).

¹⁶ Ü.Rehepapp. Tamse –

<http://ylo.rehepapp.com/Muhu/M%C3%B5isad/Tamse/Tamse%20m%C3%B5is.html> (vaadatud 26.04.2024).

¹⁷ Suuline allikas. Telefonivestlus Siljavälja talu peremehe Rain Suurkiviga (09.11.2023).

Mõisaküla on küllaltki vana küla ning selle võib lausa põliskülade hulka lugeda, on ta Muhu põlisküladest üks noorimaid.¹⁸

Siljavälja talust on säilinud esimesi teadaolevaid andmeid juba kartograaf Christan Arndti Tamse maade mõisa 1689. aasta kaardil “*Insulen och Kirchspilen Mhoen, Tamsellhoff sambt een deell desz Bönder*”. Sel kaardil on hästi näha toleaege *Siljawelli/Sillawellia* põlistalu ning selle juurde kuuluvate maatükkide jagunemine. Neist kahe piiril paikneb ka praeguse Mõisaküla Jaani talu asukoht.¹⁹

Illustratsioon 3 Sillawellia/Siljavälja talukoht ja küla 1689. aasta “*Insulen och Kirchspilen Mhoen, Tamsellhoff sambt een deell desz Bönder*” kaardil.²⁰

¹⁸ Ü.Rehepapp. Mõisaküla. –

<http://ylo.rehepapp.com/Muhu/K%C3%BClad/M%C3%B5isak%C3%BCla/M%C3%B5isak%C3%BCla.html> (vaadatud 28.04.2024).

¹⁹ Detaili väljavõte EAA.308.2.56 kaardisäilikust. –

https://www.ra.ee/kaardid/index.php/et/map/view?id=25467&_xr=eNo1zU0OgkAMBeC79ADKqAR5rjxKMIOqHL9MZTaGu1Nw2H15fW0ZDr8OxYtR%252FqFwT9DA81Wfo%252F%252B8O%252BLRSyCblKA0TEF2P0B9p9%252FMmdszre51nalTPArOHKWRKHbpEkT9ntqbnsd2yas3kFh7XTctny2a (vaadatud 02.05.2023) ;

Gut Gossenhof, 1714-1778. EAA.310.1.513 –

<https://www.ra.ee/dgs/explorer.php?tid=5&iid=200250845294&tbn=1&lev=yes&lst=2&hash=5d722a013bd9401758bcd479b8059350> (vaadatud 02.05.2024) Praeguse Jaani talu maad kuulusid tol ajal veel Siljavälja alla ning annab ülevaate ülevaade Põhjasõja järgsest olukorrast.

²⁰ Detaili väljavõte EAA.308.2.56 kaardisäilikust. –

https://www.ra.ee/kaardid/index.php/et/map/view?id=25467&_xr=eNo1zU0OgkAMBeC79ADKqAR5rjxKMIOqHL9MZTaGu1Nw2H15fW0ZDr8OxYtR%252FqFwT9DA81Wfo%252F%252B8

Siljavälja talu, aga ka samanimelise küla jõukust ja küllatki suurt iseseisvust tugevalt teoorjuslikul 17.–18. sajandil, näitab talu juurde kuuluvate majapidamiste suurus ning neile antud teoorjuslike koormiste vähesus. Talu on peetud Tamse mõisa, aga ka Muhu suurimaks nii maade kui ka hoonete mõõtmete mõttes, millele võib kinnitust saada ka säilinud kaartidel nähtu põhjal.²¹ Täiendava kinnituse annaksid kindlasti arheoloogilised uuringud maastikul, kuid tõenäoliselt peavad need tulevikku ootama jääma.

Talu peremees Suurkivi sõnul sai Mõisaküla Jaani talu alguse 20. sajandi alguses Siljavälja talus tekkinud vendade Matvei (1867–1924) ja Ivan (1870–1959) Saarkoppeli vahelisest tülist.²² Nimelt jättis isa Mihkel/Mihail Saarkoppel vendadele pärandina Siljavälja põlistalu, mille käigus eraldati kruntimise algandmetes 76,84 hektari suuruselt Siljavälja talust $\frac{1}{3}$ vanemale vennale Matveile ning $\frac{1}{3}$ nooremale vennale Ivanile. Sellest Ivani ligi 15 hektari suuruselt maast saigi alguse uue Mõisaküla Jaani talu loomine Mäksa-poolsete põldude servas.²³

Illustratsioon 4 Tänase Jaani talu detailsem paiknemiskoht Ülo Rehepapi poolt talunimedega täiendatud 1689. aasta kaardil.²⁴

[Q%252BLRSyCblKA0TEF2P0B9p9%252FMmdszre51nalTPArOHKWRKHbpEkT9ntqbnsd2yas3kFh7XTctny2a](https://ylo.rehepapp.com/Muhu/K%C3%BClad/M%C3%B5isak%C3%BClad/M%C3%B5isak%C3%B5isak%C3%B5isak%C3%B5isak%C3%B5isak%C3%B5isak) (vaadatud 02.05.2024).

²¹ Ü. Rehepapp. Mõisaküla. –

<http://ylo.rehepapp.com/Muhu/K%C3%BClad/M%C3%B5isak%C3%BClad/M%C3%B5isak%C3%B5isak%C3%B5isak> (vaadatud 28.04.2024).

²² Suuline allikas. Telefonivestlus Siljavälja talu peremehe Rain Suurkiviga (09.11.2023).

²³ Samas ; Ü. Rehepapp. Mõisaküla. –

<http://ylo.rehepapp.com/Muhu/K%C3%BClad/M%C3%B5isak%C3%BClad/M%C3%B5isak%C3%B5isak%C3%B5isak> (vaadatud 30.04.2024).

²⁴ Samas (vaadatud 02.05.2024).

Millal uue Jaani taluhoone ehitusega Ivani algatusel algust tehti, pole paraku täpselt teada, kuid tõenäoliselt enne Esimese maailmasõja (1914–1918) algust, kuna hoone valmis teadaolevalt 1914. aastal.²⁵ Jaani talu oli 1/3 kruntimisega seega ka Siljavälja põlistalu osatalu, mida tunti ja on tuntud ka edaspidi, Lillevälja talu nime all.²⁶

Ivani perekond elas Jaani talu majas kuni 1944. aastani, mil nad teadaolevalt põgenesid sõja ja terrori hirmus Rootsi.²⁷ Seejärel on Jaani talu järgnevate aastate ajalugu lünklikum. Praegustel andmetel seisis talu pärast Saarkoppelite pere põgenemist mõned aastad tühjana, kuid kas päris tühjana, pole paraku teada. Mingil ajal elas hoones mõnda aega koos perega Sergei Kolk, kes lahkus, kui tema enda Kuusiku talu valmis sai. Siinkirjutaja vanaisa Kalju pakkus, et pere võis 5-6 aastat seal majas elada. Vanaema Elma on lausa 2 nädalat oma neiupõlves seal majas pererahva tütarde lapsehoidjaks olnud.²⁸ Mis aastatel härra Kolk täpsemalt Jaanil resideerus, on paraku teadmata. Teada on vaid see, et Kuusiku talu ehitust alustas ta pärast teist maailmasõda ning see valmis 1950ndatel. Samas 1959. aasta täpsusega on teada, et hoones elas Seanina kalatööstuse juhataja Endel Indermitte koos oma perekonnaga, kuid nende aeg jäi Jaanil samuti küllaltki lühikeseks.²⁹ Kas 1950ndatel keegi veel pärast Sergei Kolki lahkumist ja enne Indermitte pere saabumist talus elas, on paraku teadmata.

Seejärel jõuab kätte aeg, mil talukoht saab osaks autori perekonna loos. Nimelt omandas autori vanaisa Kalju Evert (s. 1942) Jaani talu koha 1960. aastal. Üsna pea, 1960ndate lõpus hakkas vanaisa Kalju ehitama Jaani n-ö vana maja kõrvale uut, silikaattelistest maja (hetkel ametlik Jaani talu elumaja), kus elab koos abikaasa Elma Evertiga (s.1937) tänini.³⁰ Autori vanaema Elma mäletab, et Jaani talu uude elumajja koliti sisse täpselt 3. septembril 1972 ehk 1 päev enne onu Kaido sündi.³¹

---

²⁵ Ü.Rehepapp. Mõisaküla. –

<http://ylo.rehepapp.com/Muhu/K%C3%BClad/M%C3%B5isak%C3%BCla/M%C3%B5isak%C3%BCla.html> (vaadatud 28.04.2024).

²⁶ Samas.

²⁷ Suuline allikas, telefonivestlus Siljavälja talu peremehe Rain Suurkiviga (09.11.2023) ;

Ü.Rehepapp. Mõisaküla. –

<http://ylo.rehepapp.com/Muhu/K%C3%BClad/M%C3%B5isak%C3%BCla/M%C3%B5isak%C3%BCla.html> (vaadatud 28.04.2024).

²⁸ Suulised allikad. Vestlus autori vanaema Elma ja vanaisa Kalju Evertiga (02.05.2024)

²⁹ Ü.Rehepapp. Mõisaküla. –

<http://ylo.rehepapp.com/Muhu/K%C3%BClad/M%C3%B5isak%C3%BCla/M%C3%B5isak%C3%BCla.html> (vaadatud 30.04.2024).

³⁰ Suuline allikas. Vestlus autori vanaisa Kalju Evertiga (02.05.2024).

³¹ Suuline allikas. Vestlus autori vanaema Elma Evertiga (23.02.2024).

Jaani talu *vanaelus* elas oma surmani, 1994. aastal, autori vana-vanaema Jekaterina Evert (1904–1994). Seejärel hakkas seda aegamööda korda tegema autori onu Kaido Evert (1972–2022), kes tegutses ja elas seal umbes 2011. aastani, mil valmis tema uhiuus palkmaja umbes 5 km kaugusel Pallasmaa küla ranna piirkonnas.³² Pärast seda pole Jaani talu *vanaelus* aktiivselt elatud. Aeg-ajalt hoonet köetakse ning tuulutatakse, kuid sellega on viimase ligi 15 aasta peamine elutegevus paraku piirdunud.

Hoone hilisematest ümberehitustest ja teadaolevatest ehitusetappidest tuleb juttu järgnevides peatükkides.

---

³² Suuline allikas. Vestlus autori vanaisa Kalju Evertiga (02.05.2024).

2. HOONE MATERJALIKASUTUSE JA TEHNILISE SEISUKORRA KIRJELDUS

Mõisaküla Jaani rehetalu võib pidada tüüpiliseks Muhu tüüpi 20. sajandi algupoole taluhooneks. Hoone on ehitatud suurepärase oskustega meistrid, kasutatud on mitmeid Muhus tollel ajal laialdaselt levinud ehitusvõtteid, kvaliteetseid materjale. Hoones leidub mitmeid põnevaid detaile ja hooneosi, millest edaspidi lähemalt juttu tuleb.

Illustratsioon 5 Veranda siseseina detailivaade. Näha on kuidas palgivahed on soojustatud samblaga. Foto autor: Cäroly Anton, november 2023.

2.1 INTERJÖÖR

Talu interjööri on tänaseni säilinud küllaltki tagasihoidlikuna ja annab palkmajale omaselt materjaliasutuse printsiibile au.

Kui autori vana-vanavanemad ja vanaisa elasid alates u 1960ndatel ehk nõukogude perioodil igapäevaselt Jaani talu hoones, siis nende eluajal on tehtud interjööris nõukogudeaegsetele materjalidele ja igapäeva vajadustele vastav remont. Taoline kihistus püsis kuni vanavanema

Jekaterina surmani ja veel mõned aastad pealegi.³³ Arvatavasti sajandivahetuse eel, kui autori onu Kaido võttis hoone edasise elukäigu enda hoole alla, hakkasid üle mitmekümne aasta interjööris toimuma esimesed suuremad muudatused. Kaido, pidades samuti väga lugu hoone materjalialaususest, hakkas eemaldama koos autori isa Reinu ning veel mõne sõbraga, interjööris nõukogudeaegset kihistust. Eemaldamise protsessi käigus soovisid nad säilitada ja esile tuua kauneid originaal palkseinu. Eriti vahvana on eemaldustööde käigus välja ilmunud palkseinad hoone rehe elutoas, mille palgid on kütmisest korraliku pigikihiga kaetud. Siinkirjutaja isa Reinu mäletamist mööda sai neid seinu ka veidi pestud, et suurem pigikiht ruumis maha saaks, kuid naljatledes olid kõik asjaosalised ise lõpuks korraliku pigikihiga kaetud ning seejärel ülemäära palju enam seinte-lagede pesemisega vaeva ei näinud.³⁴ Kõrvalmärkusena lisades on need kergelt pigised seinad, laed ja põrandad äärmiselt võluvad ning igati kaunistavad tänast rehemaja elutuba.

2.1.1 LAED

Tubade laed on samuti teadaolevalt originaalis säilinud, küll aga on neid aegade jooksul värvitud. Nende seisukorda võib pidada väga-väga heaks. Teadaolevalt ei ole need ka eales elumaja poolel lekkinud. Samas hoone laudaosas ei ole olukord niivõrd heas seisus. Välisel vaatlusel selgus, et just lauda põhjaseina küljel, kus loomad on kõige aktiivsemalt elutsenud, esinevad laes mitmed kahjustused. Tõenäoliselt on niiskusest tulenenud aurud aja jooksul lae all kogunenud ning lage, mis ühtlasi on ka põõningukorruse põrand, märkimisväärselt kahjustanud. Seega tulevikuvaates peaksid need olema ühed esimesed kohad rehielamus, mille renoveerimine ette võtta.

---

³³ Suuline allikas. Vestlus autori vanaema Elma ja vanaisa Kalju Evertiga (02.05.2024).

³⁴ Suulised allikad. Vestlused autori isa ja Muhu eksperdi Rein Saksakulmu ning ema Heidi Evertiga (01.05.2024).

Illustratsioonid 6 ja 7 Vasakul koridori sinakas toonis lagi ja paremal rehe kergelt pigine elutoa lagi. Fotode autor: Cäroly Anton, november 2023.

2.2 KANDEKONSTRUKTSIOONID

Jaani talu hoonel on mitmeid kandekonstruktsioone, mis teineteist toetavad.

Alustades altpoolt üles, siis esmaseks kandekonstruktsiooniks on korralik vundament, mis on välise vaatluse hinnangul tahatud paekividest ja sideainena kasutatud lubimõrti.

Liikudes maja mööda edasi, siis seintele pakuvad tuge rõhtpalkid, mis on ühendatud ja n-ö jäigastatud salapulkadega, mis neid omavahel koos hoiavad. Seintele pakuvad omakorda tuge veel võimsad tender- uksekastid, mis ümbritsevad uksi. See-eest aknaid ümbritsevad kastid ei ole osa kandekonstruktsioonidest.³⁵

Välisseinte rõhtpalkide paksus on umbes 15 cm. Rõhtpalkid katavad ja toetavad ka hoone laudaosa Muhu stiilis kivimüüri kohal olevat lage. Ka kivimüüriosa ise on osa kandekonstruktsioonist. Rehehoone välisseinte nurkades on koerakaeltappidest ühenduskohad, mis samuti toetavad kogu kandekonstruktsiooni.³⁶

---

³⁵ Suuline allikas. Vestlus autori isa ja Muhu eksperdi Rein Saksakulmuga (01.05.2024).

³⁶ Samas.

Illustratsioon 8 Hoone koerakaeltapid ja osa vundamendist. Foto autor: Cäroly Anton, november 2023.

Rehielamu laes on laetalade vahel muhu keeli *lombitud* lagi ning moodustab osa toestussüsteemist. Taevale lähemale liikudes on katuse palksarikad samuti osa kandekonstruktsioonist. Katuse sarikaid katavad veel ka roovlatid (läbimõõduga u 6-7 cm).³⁷ Välisel vaatlusel on kõik kandekonstruktsioonid väga heas seisukorras kuid sellegi poolest vajaksid enne suuremate renoveerimistöde algust korralikke uuringuid.

---

³⁷ Suuline allikas. Vestlus autori isa ja Muhu eksperdi Rein Saksakulmuga (01.05.2024).

2.3 VÄLISFASSAAD

Jaani rehetalu välisfassaad on aegade jooksul mitmeid muudatusi läbinud, kuid tõendeid on neist paraku vähe säilinud, kuna fotomaterjali hoonest sisuliselt ei ole.

Siinse töö kirjutamise algjärgus ilmus välja üks foto 1970datest, millel on kujutatud autori vana-vanaisa Sergei matust. Foto taustal on näha, kuidas rehetalu esifassaadi katab pilliroost n-ö fassaadikate. Paraku on see foto müstilisel kombel taas kaduma läinud ning siinkohal peab autor oma mälule toetuma. Pildilt oleks tõenäoliselt veelgi detailsemalt saanud midagi välja lugeda, kuid foto jääb tulevikus taasavastamist ootama. Millal see pilliroost fassaadikate eemaldati, jääb samuti teadmata, kuna autori vanavanemad seda paraku ei mäleta.³⁸

Illustratsioon 9 1990ndate lõpus–2000ndate alguses ehitatud uus ja suurem veranda. Foto autor: Cäroly Anton, november 2023.

1990date lõpus ja 2000ndate alguses läbis ka hoone veranda suure uuenduskuuri. Autor mäletab oma lapsepõlvest varasemat verandat, mis oli tihedalt taimedest läbi kasvanud ning üsna pisike. Selle veranda lammutas onu Kaido ning ehitas selle asemele suurema veranda,

---

³⁸ Suuline allikas. Vestlus Elma ja Kalju Evertiga (30.03.2024).

kattes selle ja maja tagafassaadi elumaja osa poolpunnlaudadega.³⁹ Paraku fotomaterjali esialgselt verandast pole taaskord säilinud.

Autor mäletab oma lapsepõlvest ka seda, kuidas laut on elust kihanud, st seal elasid lehmad, siga ja kanad. Nende tarbeks on olnud ka lauda tagaküljel (hoone tagafassadil) üks lihtsatest laudadest löödud kuur, mis autori vanaisa Kalju mäletamist mööda asetses seal juba siis, kui ta 1960ndatel talu ostis. Seal hoiti ka loomade sööki ja kirstuke viljaga. Suuremate ümberehituste käigus lammutas autori onu Kaido ka selle toleks ajaks juba kehvast seisukorras kuuri ning likvideeris kõik muu loomadega seonduva selle ümbrusest. Huvitava märkusena tõi autori vanaema Elma välja selle, et vanal rehemajal pole kunagi keldrit olnud. Palju toiduaineid hoiustati (nt kartuleid) koos loomadega hoopis Muhu keeli *rehalas* ehk laudas kuniks hiljem valmisid hoovi peale teised abihooned ja lõpuks ka külmkapp.⁴⁰ Välisfassaadi kõige suuremast pärlist ehk laudaosa Muhu stiilis kivimüürist tuleb edaspidi lähemalt juttu.

2.4 PUITOSAD

Mõisaküla Jaani talu hoone peamist “tooni” annavad hoone puitosad. Maja seinad, põrandad, laed ja ukсед on kõik puidust valmistatud, seda puidu erinevates rikkalikes vormides ja kasutusviisides. Puidu oskuslik kasutamine ja laialdane kasutusviis on hoone puhul muljetavaldav.

Suulise pärimuse järgi olevat Muhus 20. sajandi alguses ehituseks sobiva puiduga üsna kitsas olnud.⁴¹ Osaliselt võib seda seostada sellega, et Muhu rahvaarv oli toleaks ajaks oma tipu saavutanud. Polnud harvad korrad, kus näiteks ühes talus elas ligi 20-pealine pere.⁴²

19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses ei olnud puidu transport mandrilt nii lihtne kui tänapäeval ja seega pidid meistrid kohaliku olemasoleva puiduga loominguks olema.

Loomingulisust näidati vanade ja väsinud hoonete puitosade taaskasutamise ja seda mõnel juhul mitte vaid ühel ja kahel korral, vaid lausa kolmel ning enamal korral.⁴³ Seda on

---

³⁹ Suuline allikas. Vestlus autori isa ja Muhu eksperdi Rein Saksakulmuga (02.05.2024).

⁴⁰ Suuline allikas. Vestlus autori vanaema Elma ja vanaisa Kalju Evertiga (02.05.2024).

⁴¹ Suuline allikas. Vestlus autori isa ja Muhu eksperdi Rein Saksakulmuga (31.01.2024).

⁴² A. Rullingo, Muhumaa..., lk 191.

⁴³ Suuline allikas. Vestlus autori isa ja Muhu eksperdi Rein Saksakulmuga (31.01.2024).

küllaltki palju näha ka Jaani talu hoone puhul. Eriti silmatorkav on see põhjapoolse tagumise suurema kambri nurgaseina palkide kasutuses, kus koos terava silmaga Muhu eksperdi Rein Saksakulmuga seinu vaadeldes, ilmnes nii mõnegi palgi puhul juba nende eelnev mitmekordne kasutusviis.⁴⁴ Autori vanavanemad mäletavad isegi veel oma lapsepõlvest 1930ndate lõpust 1940ndatel, kuidas Muhus oli ka siis vähe puid ja kuidas nad käisid lausa ise neid istutamas.⁴⁵

Illustratsioon 10 Suurima tagumise põhjapoolse kambri nurgasein, kus on näha palkide mitmekordne eelnev kasutus. Foto autor: Cäroly Anton, november 2023.

2.5 KATUS

Teise märkimisväärse osa moodustab Jaani talu hoone katus. Selle õnn ja õnnetus korraga on peidus praeguse eterniitkatuse all. Nimelt originaalis on hoonet Muhule omaselt katnud võimas pilliroost kelpkatus, mille originaalist on küllaltki suur osa säilinud. Roogkatuse

---

⁴⁴ Samas.

⁴⁵ Suuline allikas. Vestlus autori vanaema Elma ja vanaisa Kalju Evertiga (02.05.2024).

kulumisele omaselt on kõige enam kannatada saanud katuse hari, mis on olnud ilmselt ka peamiseks põhjuseks, miks see on mingil hetkel kaetud eterniidiga, kuna teadaolevalt on tegemist esmase ehk 1914. aastal valminud originaalkatusega. Sellele viitavad hoone välisel vaatlusel tuvastatud vitstest roovitused, mida autor ja isa Rein on täheldanud ka teistel sama vanadel Muhu roogkatusega hoonetel.⁴⁶

Illustratsioon 11 Roogkatuse ja vitstest ning traatidest roovitused. Foto autor: Cäroly Anton, november 2023.

Teine suurem kaotus on tabanud katuse vasakpoolset kelpkatuse külge. Praktilisest vajadusest kasutada hoone pööningut heina hoiustamiseks, on üks kelpkatuse nurk vanaisa Kalju poolt nõukogude perioodil (täpne aeg teadmata) välja ehitatud ning asendatud pikendatud sirgema nurgaviiluga ning pööningule pääsemiseks sissepääsu luugiga. Ühtlasi on katus hoone restaureerimise plaanides esimeste seas, mis vajab tõsiselt ette võtmist. Soovunelmas on plaanis taastada katus originaalilähedaselt roogkatusega koos kelpkatuse nurgaga. Tänapäevase täiendusena lisaks katusele ka mõned katuseaknad, võimalusel katuse mõlemale poolele. Katus saab tõenäoliselt olema üks kõige kulukam ja ajamahukam projekt kogu hoone taastamise juures.

---

⁴⁶ Suuline allikas. Vestlus autori isa ja Muhu eksperdi Rein Saksakulmuga (02.05.2024).

Illustratsioon 12 Kelpkatuse väljaehitatud katusealune nurk ning nähtavad pilliroo äralõikamise nurgad. Foto autor: Cäroly Anton, november 2023.

2.6 VUNDAMENT

Maja on ehitatud küllaltki kõrge ning väga kvaliteetsetest paekividest vundamendi peale. Praeguseks on vundamendi maapealne osa olenevalt hoone vajumisest erinevates kohtades säilinud umbes 30–40 cm kõrgusena. Vundament on erakordselt heas seisukorras ning välisel vaatlusel ei vaja veel värskenduskuuri. Võib eeldada, et küllaltki kõrge vundamendi vajadus tuleneb sellest, et ümbritsev maastik on üsna niiske olnud.

Illustratsioon 13 Hoone n-ö läänepoolne külg koos väljaehitatud kelpkatuse osaga ja maja kõrge vundamendiga. Foto autor: Cäroly Anton, november 2023.

2.7 MUHU STIILIS LAUDAOSA

Üks hoone võrratuid pärle on selle Muhu rahvapärases stiilis mustvalgetest kividest laudaosa. Selline Muhu stiilis ehitusviis on arvatavasti alguse saanud Pädaste mõisast, mille 1879. aastal valminud ait ning teised majandushooned⁴⁷ on olnud suureks eeskujuks kogu saare järgneva enam kui 50 aasta kiviehitiste loos.⁴⁸

Jaani talu lauda kiviosa ja välisfassaad on hoone välisel vaatlusel küllaltki hästi säilinud. Veidi kehvemas seisus on lauda põhjapoolse välisfassaadi palkidest külg, mis on tiheda loomakasvatuse ajal “pihta saanud” loomade väljaheidetega, mis on palkide seisukorda halvendanud. Ilmselt kogu hoone kõige kehvemas seisus ongi lauda sisemus, kus loomad igapäevaselt elutsesid. Suur osa lauda sisemisi palke, mis paiknevad hoone põhja- ja idaküljel, vajavad tõenäoliselt esmajoones väljavahetamist. Mitmete palkide puhul saab välisel vaatlusel täheldada, et need on niivõrd pudedad ja mädad, et on lausa ime, et sein pole seetõttu kokku kukkunud. Lisaks on nukras seisus ka lauda tagafassaadi katuseosa.

⁴⁷ H.Pärdi, Muhu taluarhitektuuri eripära.. lk 299.

⁴⁸ Suuline allikas. Vestlus autori isa ja Muhu eksperdi Rein Saksakulmuga (30.04.2024).

Ühe taastamisalase ettepanekuna tasub siinkohal välja tuua, et tõenäoliselt peaks kogu hoone renoveerimist siiski alustama mitte katusest, vaid hoopis lauda kehvast seisust palkide väljavahetamisest ning võimalusel hästi säilinud palkide konserveerimisest.

Laut on ka üks hoone osadest, mida vanaisa Kalju on samuti nõukogude perioodil kõige enam ümber ehitanud. Eriti just lauda välisfassaadi, millel on originaalsed kahepoolsed ukсед olnud, mida tõendavad säilinud uksehinged ja sagarad.⁴⁹ Osaliselt on lammutatud idapoolne laudauks ning see üles ehitatud ja asendatud silikaattellistest osaga.

Soovituslikult võiks taastada laudauksed nende originaalvormis ehk lammutada selle käigus silikaattellistest osa ning taasluua kahepoolsed laudauksed.

Illustratsioon 14 Muhu stiilis laudaosa kivimüür (hoone idapoolne külg). Foto autor: Cäroly Anton, november 2023.

---

⁴⁹ Suuline allikas. Vestlus autori isa ja Muhu eksperdi Rein Saksakulmuga (02.05.2024).

3. VÄÄRTUSED

Kogu Jaani talu hoonet võib pidada väärtuseks omaette. Kuigi pealtnäha lihtne ja ilma erilise ehisdekooriga, on ta just oma lihtsuses äärmiselt võluv Muhu taluarhitektuuri näide.

Kõige muljetavaldavamaks võib pidada hoone meisterlikku ehituskvaliteeti. Maja on tema 110 eluaasta juures üllatavalt vähe muudetud ning kindlasti on oma osa seejuures olnud suurepärase meistrite ehitustööl, aga ka majanduslikel põhjustel. Nimelt on teadaolevad pered, kes on hoones läbi aegade elanud, olnud pigem kehvajärjel ning seega pole olnud prioriteetne vana hoonet moodsamaks ümber ehitada.⁵⁰ Kuigi mõningaid muudatusi on läbi viidud, millest oli eelnevalt interjöüri ja välisfassaadi peatükkides juttu, (peamiselt küttekehade ümberehitused, lammutused), siis suures plaanis on hoone puhul väga vähe muutunud. Kuid tasub esile tuua mõned Jaani talu rehemaja erilised osad ja detailid, mille väärtust võib erakordselt kõrgeks pidada.

Illustratsioonid 15 ja 16 Kititud 6-ruudulised puitaknad. Vasakul hoone tagafassaad ja paremal veranda sisemine aken. Fotode autor: Cäroly Anton, november 2023.

⁵⁰ Suuline allikas. Vestlus autori vanaisa Kalju Evertiga (02.05.2024).

3.1 AKNAD

Eriliselt tasub esile tuua tõenäoliselt juba 1914. aastast pärinevad 6-ruudulised originaalaknad. Neid on kogu elumaja osa 8 aknast säilinud lausa 6 tk. Esialgse välise vaatluse baasil võib öelda, et tegemist on 6-ruuduliste akendega puidust raamis, mis on ktitud ning neid neid kaunistanud sinine toon. Arvatavasti on neid ning teisi majas esinevaid sinist tooni lagesid omal ajal värvitud tinaoksiidiga kuid see vajab täpsemaid uuringuid.⁵¹ Aknad on üldjoontes väga hästi säilinud, kuid aja jooksul on hoone põhjapoolsel küljel aknaraame ümbritsev kitt maha kulunud ning vajab kindlasti värskendamist. Aknad on erilised ka selle poolest, et neid on säilinud kahes kihis. See tähendab, et aastaringselt on ees olnud väljapoole ulatuvad aknad, kuid talveperioodiks lisati sissepoole ka teine kiht aknaid. Viimased on erakordsed selle poolest, et nende alumises ääres on harvaesinev kondentsist tekkiva vee kaitserenn. Taolisi aknaid peab Muhu mõistes erakordselt haruldaseks ka ekspert Rein Saksakulm.⁵² Seega siingi seisneb akende näilises lihtsuses nende suur väärtus, mis vajab kindlasti edaspidi lähemalt uurimist ja tähelepanu.

---

⁵¹ Suuline allikas. Vestlus autori isa ja Muhu eksperdi Rein Saksakulmuga (02.05.2024)

⁵² Samas (30.04.2024)

Illustratsioonid 16 ja 17 Põhjaseina siseaknad koos oma eriliste “veerennidega”. Näha on ka akende sinist tooni värvi fragmendid. Foto autor: Cäroly Anton, , november 2023.

3.2 MUHU STIILIS LAUDAOSA

Suureks väärtuseks on ka hoone Muhu stiilis laudaosa. Seda tüüpi kivehitusstiil on Muhule ainuomane ning kujunes välja peamiselt 20. sajandi algupoolel, kuigi esmaseid näiteid teame juba ka 19. sajandi lõpust Pädaste mõisa näitel.

Stiilile on omane meisterlikult kasutada tumedat maakivi ning seda ühendada heleda dolomiidi või paekiviga. Kirsiks tordil on sealjuures olnud avapiirete ning nurkade kvaaderladu ehk valgest dolomiidist hambuline nurgakett, mis toovad hoone väga efektselt esile ning need motiivid esinevad pea kõigil selles stiilis hoonetel.⁵³ See-eest erinevate Muhu stiilis kivihoonete detailid väljenduvad omanäolisemalt. Näiteks on nendeks detailideks olnud ristimotiiv, keerukamad kujundlikud detailid (enamasti keldritel), põnevad karniisid, mälukivid (nii aastaarvude kui nimetähtedega) jne. Mis aga pea kõiki Muhu stiilis kivihooneid ühendab, on müüri sideained, milleks enamasti oli kuni 1920dateni savi, hiljem ka tsement. Hoone vooder oli enamasti 15 cm paksustest plaatidest, mis püsisid kindlamalt seinas kui õhemad plaadid, mis kippusid tihti ära kukkuma. Olulisel kohal olid ka väga kitsad kivide vuugivahed, mis võisid maksimaalselt kuni 1 cm paksused olla. Kõige enam nähti vaeva hoone esifassaadiga, kuid kui hoone oli igast küljest võrdselt vaadeldav, siis loodi ka mujale rohkem kaunistavaid detaile. Kuigi see oli pigem erandlik nähtus, kui hoone oli igast küljest kaunilt dekoreeritud, kuna müüritööd olid üsna kulukad.⁵⁴ Ka Mõisaküla kivimüüri puhul saab täheldada kitsaid vuugivahesid.

---

⁵³ H.Pärdi, Muhu taluarhitektuuri eripära..., lk 300 ; H.Pärdi. XX sajand..., lk 109–110.

⁵⁴ H.Pärdi, Muhu taluarhitektuuri eripära..., lk 300–313.

Illustratsioon 18 Muhu stiilis laudaosa nurgakett ja nähtavad vuugivahed, mida on hiljem ka täidetud.

Foto autor: Cäroly Anton, november 2023.

Üldiselt olid Muhu mürsepad 20. sajandi esimesel poolel kõikjal Eestis kõrgelt hinnatud, nende oskusi rakendati üle maa erinevate majandushoonete rajamisel. Nende seas viinavabrikute, sepikodade, mõisahoonete, aga ka Ruhnu uue, 1912. a rajatud kivikiriku juures.⁵⁵

Märkimisväärne on Muhu stiili puhul ka see, et kui enamasti peetakse mõisaid või teisi esindushooneid mõne stiili parimateks näideteks, siis Muhu stiili puhul on see vastupidine - taluarhitektuur oli ehituskvaliteedilt mitmetest esindushoonetest parem.⁵⁶ Stiili meisterlik

---

⁵⁵ H.Pärdi. XX sajand..., lk 109–110.

⁵⁶ H.Pärdi, Muhu taluarhitektuuri eripära..., lk 299.

kvaliteet väljendus mürsepa ladumisoskuses ja kivide tundmises. Tüüpiliselt Muhu stiilis kivimüüri sisekülge laotud murtud paekivist ning selle peale moodustakse maakivist ning paekivist muustriline vooder.⁵⁷

Seega võib Mõisaküla Jaani talu Muhu stiilis väikest, aga tubli laudaosa samuti välise vaatluse baasil pidada meisterlikuks müüritöö näiteks, mis hoiab väärikalt au sees Muhu mürseppade oskusi.

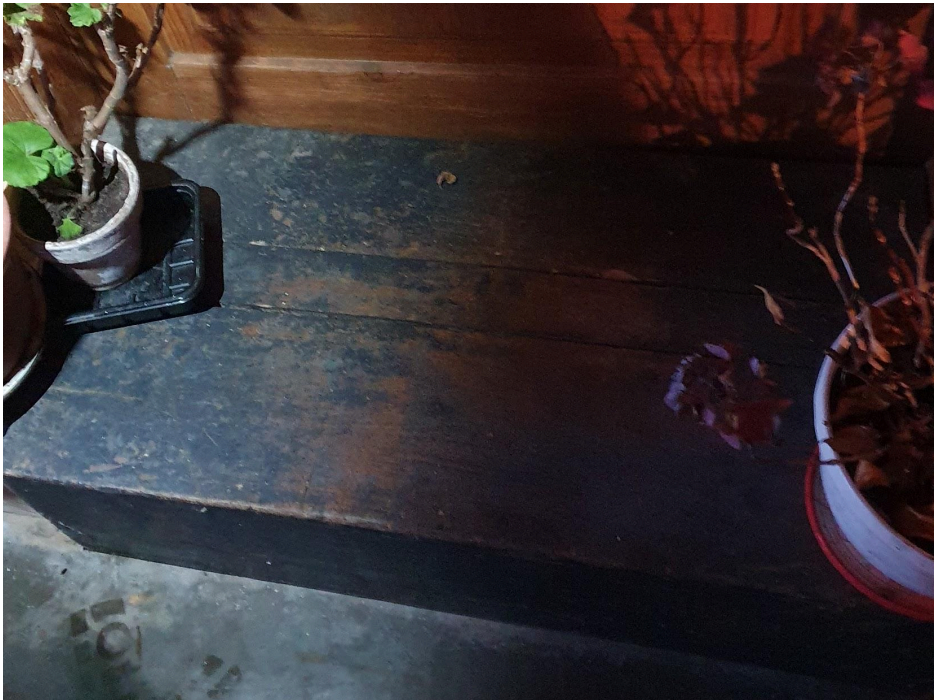
3.3 PÕRANDAALUNE *SLEPE*

Säilinud on haruldane põrandaalune küttelõõr ehk Muhu keeli *slepe*. Kuna hoonel on olnud teadaolevalt vaid üks korsten, siis on ehituses olnud loominguine ja selleks, et kogu suits majast turvaliselt välja viia, on loodud selline põnev põrandaalune lõõr. See oli ühenduses pisikese magamiskambri ja põhjapoolse suurema kambriga, mille vahel paiknes kahepoolne ahi. Kogu see põrandaalune lõõr oli ühendatud maja ainsa korstnaga. Autori isa Reinu mäletamist mööda võis see uhke ahi pärit olla lausa maja algusajast ehk 1914. aastast. Seoses suuremate lammutustöödega 2000ndate alguses, lõhuti see vana must ümar ahi kahjuks majast välja ning asendati meistrimees Janek Tarvise ehitatud kahepoolse riidekapiga⁵⁸, st riidekapp on avatav mõlemast toast ja soovi korral kasutatav uksena. Ühtegi teist säilinud 20. sajandi algupoole *slepe*-tüüpi lõõri ei õnnestunud autoril Muhus tuvastada, kuid ei saa ka välistada, et mõni selline leidub.

---

⁵⁷ Samas, lk 300.

⁵⁸ Suuline allikas. Vestlus autori isa ja Muhu eksperdi Rein Saksakulmuga (01.05.2024).

Illustratsioon 19 Põrandaalune *slepe* ehk haruldane küttelõõr. Foto autor: Cäroly Anton, november 2023.

3.4 PILLIROOKATUS ja REHIELAMU

Hoone peidetud aarde ehk suures osas säilinud pilliroost katuse teeb eriliseks see, et suure tõenäosusega on tegemist 1914. aastast pärineva originaalkatusega. Taaskord üks näide sellest, kuidas “vaesus on aidanud algupärast säilitada”. Kuid mitte ainult. Paljude pikalt tühjana seisnud rehetalude uued omanikud, enamasti suvemuhulased, on säilitanud originaalset nii palju kui võimalik. Need hooned, mis on viimase saja aasta jooksul pidevat ja igapäevast kasutust leidnud, on palju enam ümberehitusi läbinud, kui pikalt kasutuseta või minimaalse kasutusega rehehooned.⁵⁹

Roogkatused on aegade jooksul Muhus tänu materjali lihtsale kättesaadavusele äärmiselt levinud olnud ning just 20. sajandi alguses on need domineerinud kogu saarel. Lausa 80% kõigist Muhu hoonetest on tol ajal roogkatusega kaetud olnud.⁶⁰ Seega Mõisaküla rehetalu pole siinkohal mingiks 20. sajandi alguse erandiks ning järgib ilusti kohalikku roogkatuse traditsiooni.

---

⁵⁹ H.Pärdi, Muhu taluarhitektuuri eripära..., lk 281.

⁶⁰ Samas.

Üks märkimisväärne erand Muhu taluhoonete kasutuse puhul on, et veel 1971. aastal (samal ajal kui autori esivanemad Jaani talus juba resideerusid) elas valdav enamus kohalikest inimestest (80%) traditsioonilistes rehielamutes või neile sarnastes pikkades koosmajades. Ka oma suuruselt on need võrreldes ülejäänud Eestiga olnud muljetavaldavad hiiglased. Keskmised Muhu taluelamud on lausa 90 m² suurused olnud, samas kui näiteks naabersaartel Hiiumaal 64,5 m² ja Saaremaal 64 m² suurused, mandri-Eestis enamasti 75 m² suurused.⁶¹ Mõisaküla rehielamu on hinnanguliselt 101 m² suurune,⁶² mis on isegi Muhu rehetalu keskmisest veidi suurem.

Illustratsioon 20 Pillirookatus põõningult vaadatuna. Foto autor: Cäroly Anton, november 2023.

---

⁶¹ Samas.

⁶² Katastriüksusel 47801:003:0127 asuvad ehitised. – <https://kinnistusraamat.rik.ee/PealeheOtsinguTulemus.aspx?nimi=&regNrIsikuKood=47801%3a003%3a0127&kadasterAadress=&kehtetuOmanik=&oigustatudIsik=&iestate=137188&rnr=0&pageNum=&details=true> (vaadatud 01.05.2024).

3.5 JAANI TALU KULTUURILOOLINE VÄÄRTUS

Jaani talu kultuurilooline väärtus seisneb kindlasti Muhu saare võimsa ajaloo ja Tamse, Pallasmaa ja Mõisaküla piirkonna eluloo tsüklist. Jaani talu pärineb otseselt Siljavälja põlistalust, mis on Muhu saare üks vanimatest säilinud taludest, ja nii Jaani kui Siljavälja talude kultuurilooline väärtus on aukartustäratavalt suur. Siinkohal julgub autor väita, et seni on ka Siljavälja “ematalu” saanud Muhu kultuuriloos liialt vähe tähelepanu ning väärilis kindlasti põhjalikumalt uurimist. Eriti põnev ja vajalik oleks varasemalt Siljavälja alla kuulunud talude arheoloogilised uuringud, mis tõenäoliselt võiksid välja tuua nii mõndagi, mis pole seni uurijate tähelepanu veel köitnud.

Illustratsioon 21 Ajahambast pragunenud ning osaliselt parandatud laudaosa müüripealne. Foto autor: Cäroly Anton, november 2023.

4. SÄILITAMISE ETTEPANEKUD

Mõisaküla Jaani talu “vanas majas” tuleks originaalkujul säilitada nii palju kui võimalik.

Seda juba seepärast, et senine hoone algmaterjal on oma ea kohta niivõrd hästi säilinud ning patt oleks seda rikkuda.

Suure tõenäosusega tuleb teha ka suuremaid muudatusi, kuna seda on plaanis tulevikus elamuna kasutada. See tähendab, et hoone suuremad ümberehituse plaanid hõlmavad eelkõige laudaosa. Esialgsete mõtete kohaselt on soov sinna rajada tänapäevastele ootustele ning vajadustele vastavad sanitaarruumid. See eeldab eelnevalt tugevat uurimistööd, kuidas parandada sisuliselt kogu hoone kõige kehvas seisus olevate ruumide olukorda. See tähendab eelpool välja toodud pehkinud ja mädade seinapalkide väljavahetamist ning kogu ruumi väga hea ventilatsioonisüsteemi paigaldamist, mis annaks eelduse sinna sanitaarruumide loomiseks. Kuid kui selle protsessiga päris algusest alustada, tuleks eelnevalt kogu laut tühjaks vedada sinna aastakümnete jooksul kogunenud loomade väljaheidetest, heinast ja kõigest muust. See annaks aimduse ka sellest, mis seisus on vundamendi ääres asuvad palgid, mis on praegu küllaltki paksu “kultuurikihi” all peidus. Võib eeldada, et olukord pole kõige parem, kui vaadata ülejäänud lauda madalamas osas paiknevate palkide nukrat seisu.

Samuti väärrib taastamist kahepoolsed laudauksed, mis eeldaks praeguse silikaattellisest osa lammutamist.

Kui esmased hädapärased hoone restaureerimistööd (st katus ja laudaosa) saaksid ühele poole, siis aknad võiksid olla järgmised, mis väarikat “turgutustööd” vajaksid. Esmalt tuleks aknad ettevaatlikult puhastada (nt niiske lapiga) aastate jooksul kogunenud tolmust ja ämblikuvõrkudest ning seejärel saab akende üldseisu adekvaatsemalt hinnata.

Aknaklaasidega on esmavaatlusel hästi, st tõenäoliselt ei vaja need vahetamist, kuid lõpliku hinnangu võiksid anda ajalooliste akende eksperdid, kes järgnevates etappides võiksid need vastavalt vajadusele ka restaureerida. Restaureerimise käigus tuleb kindlasti lisada akendele kitti. Tõenäoliselt tuleb akende restaureerimise protsessi käigus ette töid, mis jäävad esmapilgul märkamatuks. Lõppviimistluse võiks anda see, kui anda akendele originaali sarnane sinine tooni.

Siinkohal sai töö piiratud mahtu arvesse võttes välja toodud vaid väga põgus ning kõige kriitilisemas seisus hooneosade säilitamise, restaureerimise ning konserveerimise ettepanekud.

KOKKUVÕTE

Mõisaküla Jaani *vanaelu* rehielamu on näide tüüpilisest Muhu saare 20. sajandi algupoole taluhoonest. Hoone ligi 110 aastase elutee taustal on piirkonna rikkalik ajalugu veelgi vanem - saanud alguse ürgvanast Tamse külast, edasi rootsiaegsest Tamse mõisast ning selle ümber loodud uuest asustusest ning Mõisaküla Siljavälja põlistalust. Viimast saab pidada ka otseselt Jaani talu "emataluks", millest on praegune talukoht välja kasvanud.

Talu esimene eluring 1914. aastast kuni 1944. aastani oli kaetud ühe perekonnaga eluga, seejärel kuni siinkirjutaja perekonna looks saamiseni 1960. aastal aga mitmete teiste elanike kodupaigana.

Rehielamu on oma väärika ea kohta üldjoontes väga heas seisukorras, seda paljuski tänu suurepärase ehitusmeistrite tööle. Hoone kõige kriitilisemad kohad on hästi säilinud, nende seas mitmed kandekonstruksioonid nagu tugev ja küllaltki kõrge hoone vundament, heas korras rõhtpalkseinad ja Muhu stiilis kivimüür ning väga heas seisukorras laed-seinad-põrandad. Kuna niivõrd suur osa hoonest on väga hästi säilinud, tasuks võimalusel konserveerida säilinud osadest võimalikult palju (seinad, põrandad, laed) ja vaid hädapäraseid kohti kas siis restaureerida (nt aknad) või siis viimase võimalusena renoveerida (kogu laudaosa ja katus).

Kõige kehvemas seisukorras on hoone laudaosa, mida on aegade jooksul sel otstarbel ka kasutatud. Kuna tulevikus on plaanis kogu hoone, sh see osa elamuna kasutusele võtta, vajab kogu laudaosa esmalt põhjalikke uuringuid. Välisvaatlusel ilmnes suuremaid puudusi lauda lae-, seina- ja osaliselt katusekonstruksioonides, mis on tõenäoliselt aktiivsest laudategevusest kannatada saanud. Sellegipoolest vajaksid need põhjalikumalt tähelepanu kui seni need on saanud.

Tulevikus õnnestub loodetavasti leida veel talu eelnevate elanike lugusid ning ka kauaigatsetud vanemat fotomaterjali Jaani rehetalu eluloost.

Siinkirjutaja soovib südamest tänada kogu oma perekonda - õde, venda, ema, isa, vanaema ja vanaisa ning abikaasat - kelle abita antud töö poleks saanud niivõrd rikkalikult realiseeruda.

Lisaks tänan ka Siljavälja talu peremeest Rain Suurkivi põnevate Siljavälja teadmiste

jagamise eest ning Andra Roosmetsa tubli ja kiire toimetamistöö eest. Kohalikele
muhulastele Kadri Tüürile ja Irena Tarvisele tänusõnad kõige parema pealkirja viimistlemise
eest!

KASUTATUD KIRJANDUS JA TEISED ALLIKMATERJALID

ARHIIVIALLIKAD

Rahvusarhiiv. EAA.308.2.56 (Christian Arndt. *Insulen och Kirchspilen Mhoen, Tamsellhoff sambt een deell desz Bönder.* 1689) –

https://www.ra.ee/kaardid/index.php/et/map/view?id=25467&_xr=eNo1zU0OgkAMBeC79ADKqAR5rjxKM1OQhL9MZTaGu1Nw2H15fW0ZDr8OxYtR%252FqFwT9DA81Wfo%252F%252B8Q%252BLRSyCbIKA0TEF2P0B9p9%252FMmdszre51nalTPArOHKWRKHbpEkT9ntqbnsd2yas3kFh7XTctny2a (vaadatud 02.05.2024)

Rahvusarhiiv. EAA.310.1.513 (*Gut Gossenhof*, 1714–1778) –

<https://www.ra.ee/dgs/explorer.php?tid=5&iid=200250845294&tbn=1&lev=yes&lst=2&hash=5d722a013bd9401758bcd479b8059350> (vaadatud 02.05.2024).

Rahvusarhiiv. EAA.311.1.558 (*Register der Regulierungskarten*) –

https://www.ra.ee/dgs/browser.php?tid=5&iid=200250844225&img=eaa0311_001_0000558_00001_t.jpg&tbn=1&pgn=1&lst=2&hash=539a1e32c8dad289ade95f2324d38c53 (vaadatud 02.05.2024).

INTERNETIALLIKAD

Katastriüksusel 47801:003:0127 asuvad ehitised. –

<https://kinnistusraamat.rik.ee/PealeheOtsinguTulemus.aspx?nimi=&regNrIsikuKood=47801%3a003%3a0127&kadasterAadress=&kehtetuOmanik=&oigustatudIsik=&iestate=137188&rnr=0&pageNum=&details=true> (vaadatud 01.05.2024).

Kiirpäring maakatastrist. –

<https://xgis.maaamet.ee/ky/vorm?tunnus=47801:003:0127&kaart=1&lang=est>

(vaadatud 02.05.2024).

Rahvusarhiiv. Eesti ala mõisate register. –

<https://www.ra.ee/apps/andmed/index.php/eestimoisad/view?id=2408> (vaadatud 26.04.2024).

Ü.Rehepapp. Tamse. – <http://ylo.rehepapp.com/Muhu/K%C3%BClad/Tamse/Tamse.html>

(vaadatud 26.04.2024).

Ü.Rehepapp. Mõisaküla. –

<http://ylo.rehepapp.com/Muhu/K%C3%BClad/M%C3%B5isak%C3%BCla/M%C3%B5isak%C3%BCla.html> (vaadatud 28.04.2024).

Majandushoone (EHR kood 106019447). –

<https://livekluster.ehr.ee/ui/ehr/v1/building/106019447> (vaadatud 02.05.2024).

K. Õun. Vanaproua peab Muhus juba 20 aastat elutoas poodi. (avaldatud 06.03.2020)

<https://saartehaal.postimees.ee/6915627/too-vanaproua-peab-muhus-juba-20-aastat-elutoas-poodi> (vaadatud 31.10.2023).

KIRJANDUS

A.Rullingo. Muhumaa. Loodus. Aeg. Inimene. Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn, 2001.

H.Pärdi. Eesti talu. Uuem taluarhitektuur 1850–1950. Tammeraamat, 2021.

H.Pärdi. XX sajand - murrang Eesti maa-arhitektuuris. 20th century – breakthrough in Estonian rural architecture. – Eesti Vabaõhumuuseumi Toimetised 1. Maa-arhitektuur ja -maastik. Tallinn, 2008, lk 105–140.

Tamse Külaselts. Tamse ajalugu. Tamse Külaselts, 2002.

SUULISED ALLIKAD

Suuline allikas. Vestlus autori vanaema Elma Evertiga (23.02.2024; 02.05.2024)

Märkmed autori valduses.

Suulised allikad. Vestlus autori vanaema Elma ja vanaisa Kalju Evertiga (30.03.2024).

Märkmed autori valduses.

Suuline allikas. Vestlused autori isa ja Muhu eksperdi Rein Saksakulmuga (31.01.2024; 30.04.2024; 01.05.2024; 02.05.2024). Märkmed autori valduses.

Suuline allikas. Vestlus autori vanaisa Kalju Evertiga (30.04.2024; 02.05.2024). Märkmed autori valduses.

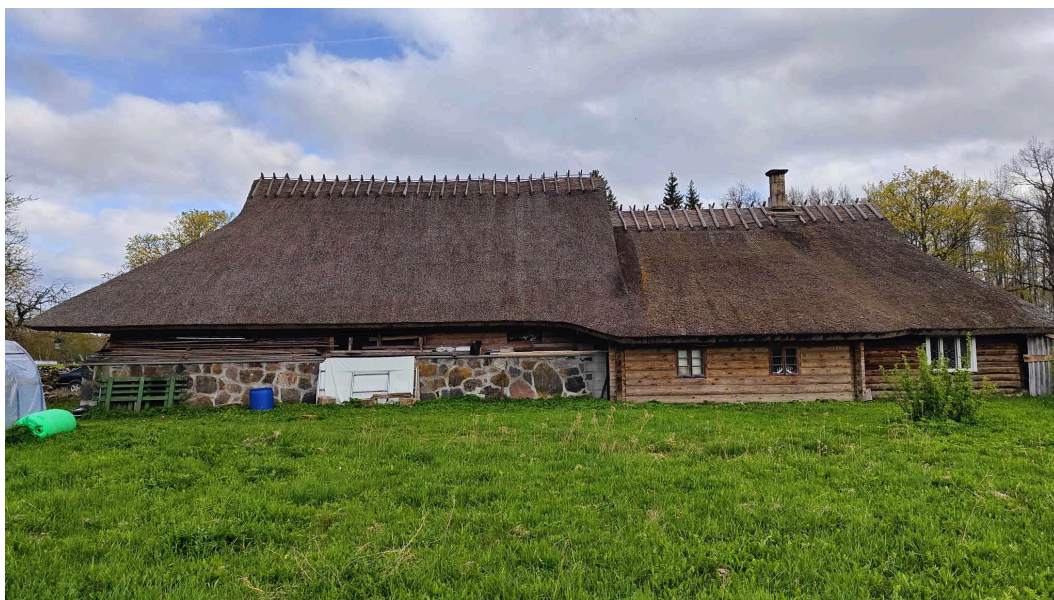
Suulised allikad. Vestlused autori isa ja Muhu eksperdi Rein Saksakulmu ning ema Heidi Evertiga (01.05.2024). Märkmed autori valduses.

Suuline allikas. Telefonivestlus Siljavälja talu peremehe Rain Suurkiviga (09.11.2023). Märkmed autori valduses.

LISA 1. ILLUSTRATSIOONID

Illustratsioon 22 Siljavälja “ematalu” esifassaad. Foto: Käsper Saksakulm, mai 2024.

Illustratsioon 23 Siljavälja “ematalu” tagafassaad. Foto: Käsper Saksakulm, mai 2024.

Illustratsioon 24 Siljavälja “ematalu” külgsuade. Foto: Käsper Saksakulm, mai 2024.

Illustratsioon 25 Naaberkülas paikneva Lembri/Lemberi talu esifassaad, mille roogkatus ning katuseaknad võiksid olla üheks võimalikuks eeskujuks tulevase Mõisaküla Jaani talu roogkatuse ning korstna renoveerimisel.

Foto: Käsper Saksakulm, mai 2024.